

Ünnepi népszokások Aprószentek napján

Szigetközben, vagyis a Nagy-Duna és a mosoni Dunaág által bezárt terület nyugati részében, ott, ahol a magyarság a sváb és a horvát lakossággal érintkezik, nevezetesen: Zseli, Darnó, Lipót, Remete, Arak, Püski, Kisbodak és Halászi mosonmegyei magyar községekben aprószentek napján – december hó 28-án – leánykorbácsolás van szokásban.

Az említett községben aprószentek napjára a falu első legénye, a legényvezér, fűzfavesszőből erős korbácsot fon. Ő a korbácsoló legény. Tisztéhez híven gyűlésre hívja a csárdába legénytársait és figyelmezteti őket a nap jelentőségére. Elpróbálnak egyazon a napon szokásos egyházi éneket, majd pedig megbeszélik a további teendőket. A legényvezér még egyik legénytársának zsákot, másiknak pedig perselyt ad a kezébe.

Ezen előkészületek után sorra látogatják a leányos házakat. A leányos háznál a legényvezér beköszöntője után elzengik az egyházi éneket. Az utolsó hangoknál előáll a legényvezér és társai nevében is a ház leányait korbácsával jókívánságok kíséretében megtiszteli, illetőleg megkorbácsolja; játékosan ugyan, de néha *jó keresztényi szokás* ürügye alatt elég nyomatékosan, anélkül, hogy a korbácsolót a gorombaság vádja érné. A leányok a megtisztelésért, illetőleg megkorbácsolásért emlékül méterhosszú tarka pántlikát kötnek a korbácsra. Mivel a megtisztelés közvetve a gazdát és feleségét is illette, kiválik a csoportból a zsákot vivő legény, hogy alkalmatosságába a gazdasszony ennivalót: sonkát, kolbászt, kenyeret stb. adjon; ezenközben a perselyes legény a gazdát adóztatja meg néhány fillér erejéig.

Így hódolva a korbácsolás szokásának, megfordulnak a falu összes leányos házaiban. Az utolsó leányos házból egyenesen a csárdába vonulnak legényeink. Itt elköltik a zsák tartalmát, a persely tartalmán meg áldomást isznak és pedig bort, mert jellemző Szigetköz lakóira, hogy pálinkát nem isznak, csak munka előtt.

Áldomás-ivás közben avatják fel czímerüket, mely a nevezett községekben a korbácsolás szokásával szoros kapcsolatban van, amiben a szigetközi korbácsolás szokása lényegesen különbözik az ország más részeiben dívó korbácsolásoktól. A szigetközi legények ugyanis a korbácsolás szokását egy eleddig ismeretlen és csakis a Szigetközben dívó szokással kapcsolják össze, t. i. a legényczímer-készítéssel és felavatásával.

A legényvezér tisztéhez tartozik még az is, hogy aprószentek napjára megcsináltatja a legénytársai által összeadott pénzből a falu cigánykovácsával a legényczímet. Kovácsolt vasból készül ez. Főrésze a vaskorona, melyről szintén kovácsolt vasból készített jelvények függnék alá. A jelvények rendesen gazdasági eszközök apró modelljei. A zselii legényczímer koronájáról kasza, gereblye, villa és sarló, a kisbodakiéről eke és más gazdasági eszközök, a lipótiéről pedig, mivel a lakosság halászzattal is foglalkozik, csónak is függ alá. A vaskoronát legtöbb helyen egy abroncskorona övezi. (Ez a kisbodaki címerről hiányzik, helyét a korbácskorona pótolja.) Az abroncskorona külső peremére kötik az elmúlt évi korbács pántlikáival az új felpántlikázott korbácsot. Általában ilyen a paraszt legényczímer.

A legényvezér a felpántlikázott címet az ivószoba boltozatának közepére akasztja, úgy hogy a lelógó méter hosszú tarka pántlikák – némelyiken 50-60 darab – a legmagasabb legény fejét éri. Megemlítené még az, hogy a katonasághoz besorozott legények október elsejéig kalapjukon bokáig érő pántlikákat viselnek. Ezek a pántlikák, melyek szintén leányoktól származnak, a bevonulás után a legényczímerre kerülnek, néhol még az év utolsó menyasszonyának koszorúját is odakötik.

A felfüggesztett címet a legényvezér szertartásossággal a csárdás őrizetére bízva, ki eme megtiszteltetésért egy fertály bort ad a mulató legényeknek.

Rendesen este van már, mire a legényczímer rendeltetési helyére kerül, amivel azonban még nincs vége a népszokásnak. A felavatási multság csak ezután következik. Részt vesznek benne a leányok is. Czigányt fogadnak estére a legények. A vezér intésére, ha már megitták az áldomást, tánczra perdülnek a párok. Érdekes, hogy táncz közben, ha csak szerét ejthetik, a legényezímer alá lejtene, ott nagyot ugorva, hogy fejeikkel a pántlikákat érintsék, elkiáltják magukat: *ez az én pántlikám!* Mulatnak azután legények, leányok kivilágos kivraddig, illetőleg addig, míg néhány bezúzott koponya nem tanúskodik arról, hogy a legényezímer felavatását vérrel is megpecsételték.

A szigetközi korbácsolás szokásának leírásával kapcsolatban fölemlíték néhány analóg népszokást az ország különböző részeiből, hogy összehasonlítva azokat egymással, szemünk előtt álljon a szigetközi népszokás a maga eredetiségében, sajátosságában.

A korbácsolás szokásának különböző időben és módon majd mindenütt hódolnak, úgy a magyarok, mint más nemzetiségű népek. A magyarság körében leginkább az aprószentek-napi korbácsolás dívik, mely különösen a Dunántúl elterjedt.

Pölöskefőn, Zalamegyében, a gyermekek hódolnak leginkább e szokásnak s korbácsukkal megvernek mindenkit, akivel aprószentek napján találkoznak. Kötelességtudóan felkeresik ismerőseiket és köszöntő kíséretében megkorbácsolják a család minden tagját. A köszöntő, melyet a korbácsolás közben a gyerekek elmondanak, így hangzik : *»Hála Isten, hogy megértük a mai szent napot, úgy mint aprószentek napját. Adja Isten, hogy többeket is megérhessünk, de nem ilyen búval, bánattal, hanem szép örömdetes napokkal. Keléses ne légy, porzsávás se légy ebben az új esztendőben. Friss, egészséges légy. Vízért küldenek, borért menj; ha borért küldenek, vízért menj, férjhez menj!«*

A megtiszteltetésért gyümölcsöt vagy néhány fillért kapnak a gyerekek. Ugyanitt a felnőttek is megtartják e keresztényi szokást. Nem egyszer annyira mennek buzgóságukban, különösen a legények egymás között, hogy törvény elé kerül a jámbor szokás, illetőleg a szokásnak hódoló legény.

Somogyban *»sibárnak«* aprószentek napján, délnyugati részében pedig *»subároznak«*. Itt is különösen a gyerekek korbácsolnak. Sokszor meg ágyban fekvő ismerőseiket veregetik meg, mondván:

»Hála Isten, hogy megértük aprószentek napját, adja Isten, hogy máskor is megérhessük, de nem ilyen búval bánattal, hanem örömdetes napokkal (erre itt a gyerek); friss légy, egészséges légy, keléses ne légy!«

A köszöntő csekély különbséggel, az ami Zalában.

Keszthelyen szintén szokásos az e napi korbácsolás. Ilyenkor kap ki a lusta cseléd; a rossz tanuló sem kerüli el a megemlékezést. A férj ágyban fekvő hitvesét veri meg e szavak kíséretében: *»Friss légy, máskor ne szájaskodj!«* A gyerekek által elmondott köszöntő ugyanaz, mint a már idézett pölöskefői.

Hetesen, Göcsejben *»csapulnak«*, Gönczi Ferenc feljegyzései szerint. 8-12 éves gyermekek házról-házra járnak s főleg a leányokat ütögetik, néha annyira, hogy bizony megérzik. A leányoknak azt kívánják, hogy a legközelebbi farsangon férjhez menjenek. Göcsejben általában a következő köszöntőt mondják a korbácsolók:

»Hála isten megértük aprószentek napját, aggya isten, többeket is érthessünk, de ne illen buve-bánatte, szép örömdetes napokke.

(Itt üt a gyerek.)

Firiss légy, egészséges légy

(marháknál, mert azokat is megverik,

porzsávás ne

légy!

),

szófogadó légy. Ha főnek künnek, lenek menny, ha lenek künnek, főnek menny. Aggyon Isten bő bort, bő búzát, ha meghalunk, holtunk után léleküdvösséget!»

Hetésen meg a »*csapkodók*« korbácsukkal a szoba földjét csapkodják, miközben leguggolt helyzetben ezt mondják: »*Aggyon az Isten a gazdának száz forintot, a gazdasszonynak egy putton póturát (polturát), akkora báját, mind az asztal, akkora szalonnát, mind az ajtó*« stb. Ezen jókívánságokért természetesen alamizsnát kapnak a korbácsolók.

Göcsej némely helyén »*zsibárnak*« fűzfavesszővel, vagy iszalagból font korbácscsal. Vasmegyében »*supráznak*«. Kandra Kabos szerint a Tisza mentén is dívik az aprószenteknap korbácsolás.

Szőregen és Tápén »*ódéricsolnak*«. Aprószentek napján a férfiak ódéricsolni mennek. Vesszővel verik az asszonyokat és a leányokat mindaddig, míg kérdésükre:

»*Ódérics–Gáborics, hányan vannak az aprószentők?*«

helyes feleletet nem adnak:

»*Száznegyvennégyezren.*«

A megvesszőzésért diót, mogyorót kapnak, néhol bort is. Másnap az asszonyok és leányok járnak ódéricsolni. Ez az elnevezés szláv eredetre vall, mondja Miklosich, de a szokást, a vesszőzést megtaláljuk a velük rokon mordvaiaknál is.

Déván, a csángótelepen, a legények csoportosan keresik fel a leányos házakat s a leányokat a magukkal hozott nyírágseprű vesszejével megveregetik, miközben mondják: »*Aprószentek Dávid, Dávid, jó egészséggel viseljék az újesztendőben*«

. Ezután a legények átadják a vesszőt a leányoknak, kik azután a kapott verést kamattal fizetik vissza.

Ülkén, Udvarhely megyében, a székely legények felpántlikázott vesszővel járulnak a leányos házakhoz aprószentek napján. Ha bementek, megkérdezik: »*Kicsi mustármagot hoztam, szabad-e elhinteni?*« Ha igen feleletet kapnak, úgy megvesszőzik a leányokat, közben pedig a csángóknál szokásos verset mondják.

Az elmondott aprószentek-napi korbácsolás szokás mellett, mely leginkább magyar vidékeken dívik, van egy másik korbácsolás szokás a szláv népeknél, amely a húsvéti ünnepekre esik. Szláv, különösen tót vidékeken húsvét másodnapján korbácsolnak a gyermekek, felnőttek vegyest. A korbácsolásért hímes tojást kap a korbácsoló.

Pozsony-Széleskúton a tót legények húsvét hétfőjén a legénybíró vezetésével kisebb-nagyobb szalagokkal díszített fűzfavesszőből font korbáccsal keresik fel az asszonyokat és leányokat, s az alább tót és magyar szövegben adott mondóka kíséretében gyengén megveregetik őket (*sibacka*), minek viszonzásául főzött festett, avagy festetlen nyers tojásokat kapnak; az előbbieket megeszik, az utóbbiakat pedig rendesen eladják. Eközben a következő mondókát mondják tót nyelven: *»Hogy ez a fej meg ne koszosodjon, hogy a szemed ne kacsintgasson. Hogy ez a száj ne feleseljen, hogy a kezed jól dolgozzon, hogy a lábad jól szaladjon.«*

Fenyőkosztolányban, Barsmegyében, a legények csoportosan járulnak a leányos házhoz öntözésre. Másnap pedig a leányok viszonzásul korbáccsal keresik fel a legényeket. A *»zsuprikás«* alól azonban a legények hímes tojásokkal váltják meg magukat, ellenkező esetben kikapnak.

Nyitraegerszegen húsvét hétfőjén kikérik a gazdától a legények a leányokat s a kúthoz vivén őket, pár veder vízzel leöntik. A leányok sem maradnak azonban adósak a megtiszteltetésért, mert rákövetkező napon fűzfakorbáccsal (*»suprikával«*) esnek a legényeknek s addig verik őket, míg pénzen meg nem váltják magukat.

Érsekújváron a gyermekek öntözéskor még korbácsolnak is (*»subrikálnak«*).

Érdekes az a korbácsolási szokás, mely Bánokszentgyörgyön, Zala megyében dívik. János napján, december 27-én a bánokszentgyörgyi gyerekek kora reggel tarisznyát akasztanak nyakukba, s úgy mennek házról-házra korbácsolni. Hiszik, hogy ha valakit e napon nem korbácsolnak meg, az az egész esztendőben beteg lesz. Azt tartják, hogy a korbácsolást az Isten rendelte e napra, s így ez ürügy alatt néha félholtra verik egymást. A korbácsolás közben a gyerekek a következő köszöntőt mondják:

»Eljöttem jó regbe, jó regbe

Ünnepi népszokások Aprószentek napján

Írta: Timkó György

2023. december 28. csütörtök, 00:00 - Módosítás: 2023. május 10. szerda, 08:29

János köszöntésre.

János légy reménységben,

Köszöntlek egészségben.

Hogy megértem napodat, napodat,

Szűz szent véradásodat,

Áldjad a Jézusodat,

Megváltó Jézusodat.

Bor, búza, gabona

Itten bőven legyen, legyen, legyen,

A kis Jézus mindig velünk legyen.

Betlehemnek pusztájában

Pásztorok vigyázatában

Nagy öröm hirdettetett,

Nagy öröm hirdettetett.

Eljött, úgymond, a Messiás,

Kit megjövendöl az Írás,

Ilyen kemény hidegben,

Ilyen kemény hidegben.

Megszállták a nagyházakat

És a vendégfogadókat.

Ó, te József, mit gondoltál,

Hogy istállót választottál?

Ilyen kemény hidegben,

Ilyen kemény hidegben.

Szállást nem talál magának

Az egész Betlehemben,

Az egész Betlehemben. «

A Dunántúl egyes részeiben a korbácsolás szokása a karácsonyi regöléssel van összekötve. A regősök az alamizsnát adó leányzót szokták megkorbácsolni a Dunántúlról ismeretes köszöntő kíséretében.

Nemcsak Magyarországon, hanem a szomszédos országokban is megtaláljuk a korbácsolás szokást. Morvaországban a valachoknál a »*smigrust*«, más tájakon a »*mrszkacska*« járja, ami nem jelent mást, mint korbácsolást. A gyerekek fű- vagy nyírfavesszőből készített korbáccsal veregetik meg a lányokat húsvét másnapján, amiért aztán hímes tojást kapnak. Morvaország más helyein húsvét keddjén a lányok viszontostorozzák a fiúkat, mire azt mondják: »*Verik egymást, hogy meg ne rühesedjenek.*«

A cseh leányok fekete vasárnap hordják ki a telet, illetve vezetik be a nyarat, amely szertartás szerint korbácsolással jár. Hall a S. környékén gyümölcsoltó Boldogasszony napján járja a korbácsolás, a »*Lerchenwecken*«. Braunschweig, Halberstadt vidékén hamvazószerdára esik a »*Stäupung*« = »*Asch abkehren*«, fenyőgallyakkal való vezetés, aminek régibb alakja a *fuden, fudeln*

. Belgiumban, Krajnában, Angliában aprószentek napján korbácsolnak.

A magyarság körében a korbácsolás nevei: *sibárás, subározás, zsibárás, suprázás, ódéribsolás, suprikolás* szláv szavak. Az elnevezést tehát a magyarság a szláv nyelvből vette, a szertartást magát s annak megtartási

idejét pedig részben a németektől, részben pedig a szlávoktól.

A korbácsolás szokás jelentőségét és eredetét tekintve, amint eddigi adataim bizonyítják, pogány szokás és a természetimádásnak fakultuszára vezethető vissza. A fa a pogányoknál a termékenység jelképe volt. A rómaiaknál a Lupercalia-ünnepek alkalmával felnőttek, ifjak és gyermekek a termékenység jelképével, rügyező vesszővel veregették meg a leányokat és asszonyokat, hogy olyan termékenyek legyenek, mint ama fa, melynek vesszejével megverték. Ovidiusnál és Juvenalis satíráiban szintén megtaláljuk a vesszőzés emlékét, mely termékenységet hozott és elűzte a meddőséget.

Csehország egyes helyein a nagypénteki mise után a gazdák kivonulnak a határba s ott frissen vágott vesszőkkel gyümölcsfaikat megveregetik, miközben ezt éneklik: *»Fácskám kelj fel, gyümölcsöt adjál, mosakodjál, tisztálkodjál, itt a nagy nap.«*

Egyes helyeken az aprószentek-napi korbácsolással kapcsolatos mondókák az álomra tért természetéről, más helyeken pedig a húsvéti korbácsoláskor az ébredő természetéről emlékeznek meg. A korbácsolás kezdődik már december 4-én, Borbála napján és véget ér május 1-én, az ünnepélyes májusfa-felállítással.

Nálunk magyaroknál, nemkülönben a tótoknál szintén friss, rügyes vesszővel, vagy abból készített korbáccsal veregetnek húsvét hétfőjén. Aprószentek napjára pedig sok helyen mesterségesen rügyeztetnek vesszőket.

Szembetűnő, hogy mindenütt az asszonyokat és a leányokat korbácsolják meg, ami a szokás pogány eredetét mutatja. A szokás pogány eredetét leginkább a nantesi és az andegavi zsinatok határozatai igazolják, melyek a korbácsolást eltiltották, mint olyat, melynek csak pogányok *hódoznak* *»...clerici... jacentes in lectis nudos ducunt in crastino Paschae... mulieres feriunt«.* (Tileman)

A felhozott analóg korbácsolási szokásokból világosan kitűnik a szigetközi korbácsolás szokás sajátossága, eredetisége. A legényczímer avatás, mely páratlanul áll a maga nemében, még érdekesebbé teszi a szigetközi korbácsolást. Analógia a legényczímer-készítésre nincs. Leírt formájában sajátja az a szigetközi magyarságnak. Jelentőségét tekintve hasonlít ugyan a különböző iparos céhek jelvényeihez, amennyiben mindkettő az együvé tartozás érzetének

Ünnepi népszokások Aprószentek napján

Írta: Timkó György

2023. december 28. csütörtök, 00:00 - Módosítás: 2023. május 10. szerda, 08:29

külső szimbóluma, de mégsem azonosítható a jelvényekkel, mert nemcsak a maga formájában, hanem egybekapcsolva a leánykorbácsolással, teljesen eredeti.

Forrás: Magyar Nemzet 1905. XXIV, évfolyam 99. szám. 7-8.